

PLAASLIKE BEHEER IN DIE ONDERWYS
IN DIE ZUID-AFRIKAANSHE REPUBLIEK,
1852 - 1899

deur

S.I.W. ROOS, B.A., M.Ed.

Proefskrif
aangebied ter gedeeltelike voldoening
aan die
vereistes vir die graad

DOCTOR EDUCATIONIS

in die
Fakulteit van Opvoedkunde
van die

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT

vir

CHRISTELIKE HOER ONDERWYS

Promotor : Prof. dr. H.J.J. Bingle.

Desember 1955.

'N WOORD VAN DANK.

By die voltooiing van hierdie proefskrif wens ek my dank te betuig aan my promotor, prof. dr. H.J.J. Bingle, vir sy vriendelike raad en opbouende kritiek.

My dank ook aan die hulpvaardige amptenare van die Staatsargief in Pretoria; die beamptes in die verskillende kerkargiewe; die beamptes van die biblioteek van die Transvaalse Onderwysdepartement, die biblioteek van die Departement van Onderwys, Kuns en Wetenskap, die biblioteek van die Potchefstroomse Universiteit en van die Staatsbiblioteek in Pretoria.

Ook aan prof. dr. S.P. Engelbrecht en dr. Jan Ploeger my dank vir anders onbekombare dokumente wat hulle tot my beskikking gestel het.

My dank ook aan mev. M. Venter, wat die tikwerk behartig het.

Ten slotte ook my dank aan my vrou en dogters vir die talle opofferings wat hulle hulle getroos het ten einde my in staat te stel om hierdie werk te kan voltooi.

Die Skrywer.

VANDERBYLPARK,
Desember 1955.

AFKORTINGS SOOS GEBRUIK BY DIE DOKUMENTERING.

1. E.V.R. ----- Eerste Volksraad.
2. L. ----- Argiefstukke van die Lydenburgse
Republiek, 1856 - 1860.
3. L.A. ----- Dokumente van die Leydsargief.
4. N.G.K. ----- Dokumente in die argief van die
Nederduits Hervormde of Gereformeerde
Kerk.
5. O.D. ----- Genommerde bande waarin die onderwys-
argiefstukke van Transvaal in die
Staatsargief, Pretoria, versamel is.
6. O.R. ----- Onderwysdokumente in die O.D. - en
S.S. - bande.
7. S.S. ----- Inkomende stukke by die Staatsekre-
taris.
8. R. ----- Dokumente in die S.S. - bande.
9. T.A. ----- Staatsargief, Pretoria.
10. Z.A.R. ----- Zuid-Afrikaansche Republiek.

I N H O U D S O P G A W E.HOOFSTUK I.FAKTORE WAT DIE BEGIN EN ONTWIKKELING VAN PLAASLIKE
BEHEER IN DIE ONDERWYS IN DIE ZUID-AFRIKAANSCH
REPUBLIEK BEÏNVLOED HET.

1. Inleiding	1
2. Die staatkundige en maatskaplike toestande ..	2
3. Die toestande op kerklike gebied	7
4. Die onderwystoestande voor 1852	9
5. Samevatting	14

HOOFSTUK II.DIE ONDERWYS ONDER BEHEER VAN DIE PLAASLIKE KERKRADE,
1852 - 1859.

1. Die begin van 'n georganiseerde onderwys- stelsel	16
2. Die regering voor 'n onvoorsiene verantwoorde- likheid geplaas	17
3. 'n Reglement vir 'n gemeentebestuur	18
4. Die plaaslike kerkrade en die onderwys	21
5. Reaksie teen die kerklike beheer oor die onderwys	30
6. Samevatting	41

HOOFSTUK III.DIE ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN 'N STELSEL VAN
REGERINGSBENOEMDE SKOOLKOMMISSIES, 1859 - 1874.

1. Die voortsetting van 'n Kaaps-Hollandse tradisie	45
2. Die skoolkommissie van Potchefstroom, 1859..	47
3. Die onderwysreglement van 1859	48
4. 'n Algemene Skoolkommissie vir die Republiek, 1859	54
5. Uitbreiding van die stelsel van plaaslike skoolkommissies	55
6. Die funksionering van die plaaslike skool- kommissies tot 1866	60

7.	Die funksionering van die Algemene Skoolkommissie tot 1866	63
8.	Die onderwyswet van 1866	71
	a. Die plek en funksie van die Algemene Skoolkommissie	71
	b. Die plek en funksie van die plaaslike skoolkommissies	73
	(1) Samestelling en funksies	73
	(2) 'n Huishoudelike reglement	76
	(3) 'n Reglement van orde	78
	(4) Die jaarlikse eksamen	78
	(5) Die onderwyser in sy verhouding tot die algemene en plaaslike kommissie	79
	c. Die beheer oor die distrikonderwysers ..	80
9.	Voorgestelde wysiginge in die onderwysbeheer, 1867	81
10.	Die Algemene Skoolkommissie ontbind, 1868	82
11.	Die onderwyswet van 1866 deur die skoolkommissies toegepas	85
	a. Samestelling van die kommissies	85
	b. Plaaslike finansiële verantwoordelikhede	90
	c. Die benoeming van onderwysers	94
	d. Die toesig oor die skool, die onderwys en die jaarlikse eksamen	96
12.	'n Onderzoek na die plaaslike onderwystoestande, 1873	98
13.	Samevatting	100

HOOFSTUK IV.

VERKOSE SKOOLKOMMISSIES IN 'N STAATONDERSTEUNDE ONDERWYSSTELSEL, 1874 - 1877.

1.	Die onderwyswet van 1874	106
	a. Inleiding	106

b. Die wetsbepalinge i.v.m. die plaaslike beheer	107
(1) Die samestelling van die skool- kommissies	107
(2) Die magte en pligte van die skool- kommissies	108
(a) Voorsiening van skoolgeboue en toebehore	108
(b) Ander finansiële verpligtinge ..	110
(c) Toesig oor die skool	112
(d) Die benoeming van onderwysers ..	113
(e) Ander bepalinge vir die skool- kommissies	114
2. Faktore wat die plaaslike toepassing van die wet sou beïnvloed	116
a. Die periode van toepassing van die wet .	116
b. Misinterpretasies van die onderwyswet ..	118
3. Die onderwyswet van 1874 toegepas	123
a. Die verkiesing van die skoolkommissies .	123
b. Funksionering van die skoolkommissies ..	125
4. Samevatting	136

HOOFSTUK V.

DIE PLAASLIKE BEHEER EN VERANTWOORDELIKHEID

TYDENS DIE ENGELSE BEWIND, 1877 - 1881.

1. Verkose skoolkommissies sit hulle werk voort	139
2. Die ondersoek en bevindinge van dr. Lyle, 1877 - 1879	146
a. Aanbevelings van Van der Linden	146
b. Bevindinge t.o.v. die plaaslike beheer en verantwoordelikheid	147
c. Aanbevelings van dr. Lyle	149
3. Miskenning van offisiële skoolkommissies, 1879	151

4.	Die verslag van ds. Bosman, 1880	154
5.	Wet no. 10 van 1880	159
6.	Samevatting	164

HOOFSTUK VI.

VERDEELDHEID OP KERKLIKE GEBIED EN DIE INVLOED DAARVAN OP DIE ONDERWYSBEHEER TOT 1882.

1.	Inleiding	168
2.	Die Nederduits Hervormde Kerk en die onder- wysbeheer tot 1882	171
3.	Die Nederduits Gereformeerde Kerk en die onderwysbeheer tot 1882	180
4.	Die Gereformeerde Kerk en die onderwysbeheer tot 1882	188
5.	Samevatting	198

HOOFSTUK VII.

'N STELSEL GEFUNDEER OP OUERREG EN OUERPLIG, 1882-1892.

1.	Aanduidings van groter verantwoordelikheid van die kerk in die onderwys	202
2.	Wet no. 1 van 1882	205
	a. Enkele prinsipiële aspekte van die onderwyswet	205
	b. Die samestelling van skoolkommissies, hulle magte en pligte	207
3.	Wet no. 1 van 1882 toegepas	210
	a. Die stigting van skole	210
	b. Die samestelling van skoolkommissies	217
	c. Die skoolkommissies in die uitvoering van hul pligte	220
	(1) Opstelling van die huishoudelike reglement	220
	(2) Benoeming en besoldiging van leer- kragte	222
	(3) Die toesig oor die skole en die onderwys	231

(4) Die voorsiening van geboue en toe- behore	237
(5) Ander finansiële sake	240
(a) Plaaslike bydraes tot die onder- wys	240
(b) Plaaslike beheer oor die finan- siële sake van die skole	244
4. Die Afrikaanse kerke en die onderwysbeheer .	249
a. Die Nederduits Hervormde Kerk	249
b. Die Nederduits Gereformeerde Kerk	252
c. Die Gereformeerde Kerk	256
5. Die memorandum van H.W. Stumpf, 1889	260
6. Samevatting	263

HOOFSTUK VIII.

HERAANPASSING VAN DIE STELSEL VAN PARTIKULIERE INISIATIEF BY DIE VERANDERDE ONDERWYSBEHOEFTE, 1892 - 1899.

1. Tekens van wantroue in die stelsel van ouer- reg en ouerplig	267
2. Enkele aspekte van die konseponderwyswet van 1892	270
3. Wet no. 8 van 1892	276
a. Die samestelling van die skoolkommissies	276
b. Die bevoegdhede en pligte van die skool- kommissies	277
(1) Die stigting van skole	277
(2) Voorsiening van geboue en toebehore .	279
(3) Benoeming van onderwysers	279
(4) Finansiële verantwoordelikhede	280
(5) Toesig oor die onderwys	281
4. 'n Beroep op predikante, kerkrade en ouers .	282
5. Wet no. 8 van 1892 toegepas en gewysig	284

a. Strenger kontrole oor die plaaslike reëlings	284
b. Getuienis van die onderwysers oor die plaaslike verantwoordelikhede	286
c. Vroeë wysiginge t.o.v. die plaaslike beheer	291
(1) Vermindering van die plaaslike finansiële verantwoordelikhede	291
(2) Wysiginge van die prosedure van samestelling van die skoolkommissies	292
d. Verdere ontwikkelinge i.v.m. die plaaslike beheer	293
6. Getuienis van die inspekteurs oor die plaaslike beheer	320
7. Die kerke en die onderwysbeheer	327
8. Samevatting	335

HOOFSTUK IX.

DIE BEHEER OOR DIE STAATSKOLE OP DIE GOUDVELDE, 1896 - 1899.

1. Die aanleidende oorsake tot die afwyking van die nasionale stelsel	341
2. Die „Council of Education“: stigting en werkseamhede tot 1896	347
3. Die instelling van skoolrade	360
a. Wet no. 15 van 1896	360
b. Die samestelling, bevoegdhede en pligte van die skoolrade	362
c. Die Johannesburgse Skoolraad	367
d. Die Babertonse Skoolraad	383
e. Die Klerksdorpse Skoolraad	390
f. Die Ottoshoopse Skoolraad	398
4. Nuwe voorstelle om 'n vorm van plaaslike beheer oor die staatskole op die Randse goudvelde te verkry	402

a. 'n Memorandum van die „Council of Education"	402
b. Die aanbevelings van inspekteur Nieuwenhuize	408
5. Die instelling van skoolkommissies vir die staatskole	409
a. Die formulering van 'n nuwe beleid	409
b. Die samestelling van skoolkommissies vir die staatskole	418
c. Die versoek van die vereniging van hoofde van staatskole	426
6. Die „Council of Education" sit sy werk voort	426
7. Samevatting	429

HOOFSTUK X.

DIE KONGRESSE VAN SKOOLKOMMISSIELEDE, 1899.

1. Aanleidende oorsake tot die Germistonse kongres 1899	435
a. Inleiding	435
b. Die politieke groepering van die Afrikaners in die negentiger jare	436
c. Die politieke verdeeldheid oorgedra op die onderwys	439
2. Die byeenkoms van skoolkommissielede op Potchefstroom, 1898	441
3. Die Germistonse kongres	442
a. Reëling en doelstellinge	442
b. Besprekinge	444
(1) Die agenda en toespraak van Geo Hofmeyr	444
(2) Die subsidiemoelikhede	446
(3) 'n Memoriefabriek	448
(4) Die beheer oor die staatskole op die Goudvelde	451

(x)

(5) Inspekteurs en inspeksies	453
(6) Die benoeming van onderwysers	454
(7) Die staatsinrigtings op Pretoria ..	455
(8) Die ontslag van die Superintendent geëis	456
(9) 'n Permanente waaksaamheidskomitee	456
c. Beskouinge oor die Germistonse kongres	456
4. Die Pretoriase kongres	460
a. Reëling en doelstellinge	460
b. Besprekinge	463
(1) Verpligtinge in die plaaslike on- derwysbeheer	463
(2) Die gevaar van meer Engels	468
(3) Die aanbeveling van onderwysers deur skoolkommissies	470
(4) Die subsidiemoelikhede	473
(5) Die bevoegdheid van die onder- wysers	476
5. Samevatting	478

HOOFSTUK XI.

DIE PLAASLIKE BEHEER OOR DIE STAATSKOLE IN
PRETORIA, 1874 - 1899.

1. Eerste pogings, 1874	482
2. Die Du Toit-Stiemens-periode, 1882-1892 ..	485
3. Die Mansvelt-periode, 1892-1899	488
a. Die Staatsgimnasium en Staatsmodel- skool	488
b. Die Staatsmeisieskool	502
c. Die Staatsmynskool	505
d. Die Ambagskole	509
4. Samevatting	511

HOOFSTUK XII.ALGEMENE SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS.

1. Stadia in die ontwikkeling van die plaaslike beheer	516
a. Wordingsjare, 1852-1859	516
b. Die plaaslike beheer as 'n staatsver- antwoordelikheid gekonsolideer, 1859-1876	519
c. Plaaslike beheer in 'n staatsondersteunde onderwysstelsel, 1876-1877	521
d. Plaaslike beheer sonder offisiële skool- kommissies, 1877-1881	522
e. Plaaslike beheer in 'n vrye skool-stel- sel, 1882-1892	523
f. (1) Die plaaslike beheer in 'n vrye- skool-stelsel gekonsolideer, 1892- 1899	525
(2) Plaaslike beheer oor die staatskole op die goudvelde, 1896-1899	526
2. Enkele kenmerkende verskynsels in die plaas- like onderwysbeheer en die oorsake daarvan	528
a. Die onafhanklikheidstrek by die individu	529
b. Die gebrek aan ervaring in die beheer en organisering van gemeenskapsake	531
c. Die landelike bestaan van die Boere	532
d. Die ekonomiese omstandighede	534
e. Die verdeeldheid op kerklike gebied ...	537
f. Die politieke toestande	539
3. Slot	540
BIBLIOGRAFIE	546
